מהדורה למורה – מבחן: נאורות, אמנציפציה, מהפכה תעשייתית והשכלה – גרסה א'

טבלת ניקוד, מפתח תשובות, מחוון ותכנון זמן – ואחריהם עותק המבחן

מהדורה למורה

מהדורה למורה – טבלת ניקוד, מפתח תשובות ומחוון

טבלת ניקוד (100 נקודות)

חלק	סעיף	פריטים	נק' לפריט	סה"כ
חלק א'	שאלות רב-ברירה	12	2	24
חלק א'	נכון או לא נכון	6	2	12
חלק א'	זיהוי מושגים	8	1	8
חלק ב'	ציר זמן	8	1	8
חלק ב'	ניתוח מקור: "לתת להם הכול – כאזרחים"	4	4	16
חלק ג'	סיבה ותוצאה	2	4	8
חלק ג'	הסבר עם דוגמה	2	4	8
חלק ג'	שאלת חיבור	1 מתוך 2	16	16
סה"כ				**100**

חלק א' – ידע ומושגים

שאלות רב-ברירה

1. **ב. שהשכל האנושי מסוגל להבין את העולם ולשפר את החברה** – הוגי הנאורות האמינו בכוחה של התבונה האנושית לבחון כל דבר – גם מסורות ושלטון – ולשפר את חיי האדם.
2. **א. להפריד בין הרשות המחוקקת, המבצעת והשופטת** – עקרון הפרדת הרשויות נועד לכך שכל רשות תגביל ותבקר את האחרות, וכך לא יתרכז כוח רב מדי בידי גורם אחד.
3. **ד. שליט בעל סמכות מלאה שמנהיג רפורמות ברוח רעיונות הנאורות** – שליטים כמו פרידריך השני מפרוסיה ויוסף השני מאוסטריה שמרו על כוחם המוחלט, אך הנהיגו רפורמות בחינוך, במשפט ובסובלנות הדתית.
4. **ג. צרפת** – צרפת המהפכנית הייתה הראשונה באירופה שהעניקה ליהודים אזרחות שווה: תחילה ליהודים הספרדים (1790) ואחר כך לכלל היהודים (1791).

- 5. **ב. לקבל אישור דתי לכך שהיהודים רואים בצרפת את מולדתם ונאמנים לחוקיה** – נפוליאון רצה לוודא שההלכה היהודית אינה סותרת את הנאמנות למדינה ולחוקיה, ושהיהודים רואים את עצמם אזרחים צרפתים בני דת משה.
- 6. **א. ויתור על האוטונומיה הקהילתית והשתלבות כאזרחים נאמנים במדינה** – ה"עסקה": היהודי יקבל זכויות כאזרח, ובתמורה הקהילה תוותר על מעמדה כ"אומה בתוך אומה", והיהודים יתנהגו כאזרחים לכל דבר.
- 7. **ד. בריטניה** – לבריטניה היו פחם וברזל, הון, מושבות ושווקים, שלטון יציב ונמלים – תנאים שאפשרו לה להיות הראשונה.
- 8. **ג. מנוע הקיטור המשופר של ג'יימס וואט** – מנוע הקיטור המשופר שחרר את המפעלים מן הצורך לשבת ליד נהר, והפעיל בהמשך גם קטרים וספינות.
- 9. **ב. עיור מהיר והיווצרות מעמד הפועלים** – המוני כפריים עברו לערים התעשייתיות ועבדו במפעלים, וכך נוצר מעמד חדש – מעמד הפועלים – לצד מעמד בעלי ההון.
- 10. **א. משה מנדלסון** – משה מנדלסון (1729–1786) מברלין שילב בין שמירת מצוות לבין השכלה כללית, והיה לסמל למשכילים.
- 11. **ד. ללמד יהודים גרמנית תקנית ולקרב אותם לתרבות הסביבה, תוך לימוד התורה** – התרגום שימש גשר: הקוראים למדו את התורה ובו בזמן רכשו גרמנית ספרותית, וה"ביאור" הוסיף פירוש ברוח ההשכלה.
- 12. **ג. הם חששו שהלימודים הכלליים יובילו לעזיבת המסורת ולהתבוללות** – המנהיגות המסורתית חששה שהשינויים בחינוך ובאורח החיים יפגעו בסמכות הרבנים ויביאו לעזיבת הדת.

נכון או לא נכון

- 1. **נכון**
- 2. **לא נכון** – תיקון: רוסו טען שהריבונות שייכת לעם, והשלטון צריך לבטא את "הרצון הכללי" של האזרחים.
- 3. **נכון**
- 4. **לא נכון** – תיקון: ברוסיה הצארית לא קיבלו היהודים אמנציפציה; הם הוגבלו (למשל ב"תחום המושב") עד מהפכת 1917.
- 5. **נכון**
- 6. **לא נכון** – תיקון: ויזל קרא לשלב בחינוך היהודי לימודים כלליים ("תורת האדם") לצד לימודי הקודש ("תורת האלוהים"), ולא לבטל את לימוד התורה.

זיהוי מושגים

1. זכויות טבעיות ← **ג** · 2. האנציקלופדיה ← **ב** · 3. אמנציפציה ← **ד** · 4. כתב הסובלנות ← **ה** · 5. עיור ← **ו** · 6. שיטת המפעל ← **א** · 7. משכילים ← **ז** · 8. המאסף ← **ח**

חלק ב' – מיומנויות: ציר זמן וניתוח מקור

ציר זמן

1. ג'ון לוק מפרסם את "שתי מסות על הממשל" ובהן רעיון הזכויות הטבעיות **(1689)**
2. מונטסקייה מפרסם את "רוח החוקים" **(1748)**
3. ג'יימס וואט מקבל פטנט על שיפור מנוע הקיטור **(1769)**
4. הכרזת העצמאות של ארצות הברית **(1776)**
5. נפתלי הרץ ויזל מפרסם את "דברי שלום ואמת" **(1782)**

6. האספה הלאומית בצרפת מעניקה שוויון זכויות לכל יהודי צרפת **(1791)**
7. נפוליאון מכנס את "אספת הנכבדים" היהודית בפריז **(1806)**
8. פתיחת מסילת הרכבת ליברפול–מנצ'סטר **(1830)**

ניתוח מקור: "לתת להם הכול – כאזרחים"

13. על פי המקור, מה מציע הנואם לתת ליהודים, ומה הוא דורש מהם בתמורה?
תשובה מצופה: הנואם מציע לתת לכל יהודי כאדם יחיד את כל זכויות האזרח – לבחור, להחזיק ברכוש ולעסוק בכל מקצוע. בתמורה הוא דורש מהם להיות נאמנים לחוקי המדינה בלבד ולוותר על בתי דין וחוקים נפרדים, כלומר לוותר על קיומם כ"אומה בתוך אומה".

14. הסבירו את הביטוי "אומה בתוך אומה" והסבירו מדוע הוא הטריד את תומכי השוויון בצרפת.
תשובה מצופה: "אומה בתוך אומה" פירושו קהילה בעלת מוסדות, חוקים ושיפוט משלה, החיה בנפרד בתוך המדינה. בעיני אנשי המהפכה, המדינה המודרנית מבוססת על אזרחים שווים הכפופים לחוק אחד; קהילה אוטונומית נראתה כסותרת את הריבונות של המדינה ואת עקרון השוויון, ולכן ביקשו לבטל אותה בתמורה לזכויות.

15. קשרו את המקור לרעיונות הנאורות. ציינו רעיון אחד של הנאורות שבא לידי ביטוי בדברי הנואם והסבירו.
תשובה מצופה: בדברי הנואם בא לידי ביטוי רעיון השוויון והזכויות הטבעיות: כל אדם, באשר הוא אדם, זכאי לאותן זכויות, בלי קשר לדתו. כך גם קובעת הצהרת זכויות האדם והאזרח (1789) שבני האדם נולדים חופשיים ושווים בזכויות. רעיון נוסף הוא שלטון החוק – חוק אחד לכל האזרחים. (אפשר גם: הפרדת דת ומדינה – הדת היא עניין פרטי.)

16. האם לדעתכם ה"עסקה" שמציע הנואם הייתה הוגנת כלפי היהודים? נמקו את עמדתכם בעזרת המקור ובעזרת הידע שלכם.
תשובה מצופה: תשובה מלאה מציגה עמדה ומנמקת בשני צדדים. בעד: היהודים קיבלו לראשונה זכויות אזרח מלאות, יכלו לעסוק בכל מקצוע וללמוד בכל מוסד, וחייהם השתפרו מאוד. נגד: הזכויות הותנו בוויתור על האוטונומיה הקהילתית ועל חלק מן הזהות הקיבוצית; הדרישה לצמצם את הזהות היהודית לדת פרטית בלבד יצרה לחץ להתבוללות. ציון מלא: עמדה ברורה + ציטוט/הפניה למקור + עובדה מן הידע (למשל הסנהדרין של נפוליאון 1807 שנדרשה להצהיר על נאמנות).

חלק ג' – הבנה וכתיבה

סיבה ותוצאה

17. הסבירו שתי סיבות לכך שהמהפכה התעשייתית פרצה דווקא בבריטניה.
תשובה מצופה: סיבה ראשונה: משאבי טבע – בבריטניה היו מכרות פחם וברזל רבים, שהיו חומרי הגלם והאנרגיה של המכונות. סיבה שנייה: הון ושווקים – סוחרים בריטים צברו הון מן המסחר והמושבות, והאימפריה סיפקה חומרי גלם (כמו כותנה) ושווקים למכירת המוצרים. (אפשר גם: שלטון יציב וחוקים המגינים על רכוש ופטנטים; מהפכה חקלאית ששחררה כוח עבודה לערים; רשת נהרות ונמלים לתחבורה.) לכל סיבה: שם הסיבה (1) + הסבר כיצד קידמה את התיעוש (1).

18. כתב הסובלנות של יוסף השני (1781–1782) היה אחת הסיבות להתפתחות תנועת ההשכלה. הסבירו את הקשר בין השניים, וציינו תוצאה אחת של הקשר הזה.
תשובה מצופה: כתב הסובלנות התיר ליהודים ללמוד במוסדות כלליים, לעסוק במקצועות חדשים, ודרש מהם

להקים בתי ספר שבהם ילמדו גם גרמנית ומקצועות כלליים. המשכילים ראו בכך הזדמנות לחדש את החינוך היהודי. תוצאה: נפתלי הרץ ויזל פרסם בעקבותיו את "דברי שלום ואמת" (1782), שקרא לשלב לימודים כלליים בחינוך היהודי – והחיבור עורר ויכוח סוער עם רבנים שהתנגדו לו. (סיבה – 2 נק', תוצאה – 2 נק'.)

הסבר עם דוגמה

19. "הנאורות השפיעה על מהפכות פוליטיות של סוף המאה ה-18." הסבירו את הטענה והביאו דוגמה אחת.
תשובה מצופה: הוגי הנאורות טענו שלכל אדם יש זכויות טבעיות ושהשלטון צריך לנבוע מהסכמת העם ולהיות מוגבל. רעיונות אלה שימשו את המהפכנים כהצדקה למרד בשלטון מוחלט. דוגמה: הכרזת העצמאות האמריקנית (1776) קובעת שכל בני האדם נבראו שווים ושיש להם זכות לחיים, לחירות ולחתירה לאושר – רעיונות ברוח לוק; או: הצהרת זכויות האדם והאזרח בצרפת (1789). (הסבר – 2 נק', דוגמה מדויקת – 2 נק'.)

20. הסבירו מהו "מעמד הפועלים" שנוצר בעקבות המהפכה התעשייתית, והביאו דוגמה לבעיה שעמה התמודדו הפועלים.
תשובה מצופה: מעמד הפועלים הוא קבוצה חברתית גדולה של אנשים שאין להם אדמה או הון, והם מתפרנסים ממכירת עבודתם תמורת שכר במפעלים ובמכרות. דוגמה: שעות עבודה ארוכות מאוד (12–16 שעות ביום) בשכר נמוך ובתנאים מסוכנים; או: עבודת ילדים במפעלי טקסטיל ובמכרות; או: מגורים צפופים בשכונות עוני ללא תברואה, שגרמו למחלות. (הסבר – 2 נק', דוגמה – 2 נק'.)

שאלת חיבור

שאלה א השוו בין האמנציפציה לבין תנועת ההשכלה: הציגו שני קווי דמיון ושני הבדלים ביניהן.
תשובה מצופה: טענה: האמנציפציה וההשכלה קשורות זו בזו, אך שונות במהותן. דמיון ראשון: שתיהן צמחו מתוך רעיונות הנאורות – אמונה בתבונה, בשוויון ובסובלנות. דמיון שני: שתיהן שאפו לשלב את היהודים בחברה הכללית ולשנות את מצבם, ושתיהן עוררו התנגדות בקרב חלק מן המנהיגות המסורתית. הבדל ראשון – מי היוזם: האמנציפציה היא מהלך של המדינה והחברה הנוכרית שהעניקו זכויות (למשל צרפת 1791), ואילו ההשכלה היא תנועה פנים-יהודית של משכילים (מנדלסון, ויזל). הבדל שני – התחום: האמנציפציה עוסקת במעמד המשפטי והאזרחי, וההשכלה עוסקת בחינוך, בתרבות ובשפה (תרגום התורה לגרמנית, "המאסף", חידוש העברית). אפשר להוסיף שהמשכילים ראו בהשכלה דרך "להכשיר" את היהודים לאמנציפציה. סיכום: האמנציפציה פתחה את הדלת מבחוץ, וההשכלה ניסתה להכין את היהודים לעבור בה מבפנים.

שאלה ב "האמנציפציה לא קיימה את כל מה שהבטיחה ליהודים." הביעו את עמדתכם לגבי הטענה ונמקו אותה בעזרת דוגמאות מן המאה ה-19.
תשובה מצופה: טענה (לדוגמה): האמנציפציה קיימה חלק גדול מהבטחותיה, אך לא את כולן. מצד אחד – היא שינתה את חיי היהודים: בצרפת (1791), בבריטניה (חבר פרלמנט יהודי ראשון – 1858) ובגרמניה (1871) קיבלו היהודים זכויות אזרח, יצאו מן הגטאות, למדו באוניברסיטאות והשתלבו בכלכלה, במדע ובתרבות. מצד שני – השוויון היה לעתים על הנייר בלבד: היהודים נדרשו לוותר על האוטונומיה הקהילתית ולהוכיח נאמנות (הסנהדרין של נפוליאון 1807); במקומות רבים נמשכה אפליה חברתית ויהודים נחסמו ממשרות בצבא, באקדמיה ובשירות הציבורי; בסוף המאה ה-19 צמחה שנאת יהודים חדשה (אנטישמיות מודרנית); וברוסיה, שבה חי רוב העם היהודי, לא ניתנה אמנציפציה כלל. סיכום: האמנציפציה הבטיחה שוויון מלא בתמורה להשתלבות, וקיימה זאת במישור המשפטי יותר מאשר במישור החברתי – ולכן יש מי שראו בה הצלחה חלקית בלבד.

מחוון לשאלת ההרחבה

קריטריון	נק'	רמות

טענה מרכזית ברורה ומבנה (פתיחה, גוף, סיכום)	3	מלא: טענה ברורה בפתיחה וסיכום שחוזר אליה / חלקי: טענה מעורפלת או חסר סיכום / לא: אין טענה ואין מבנה
ידע היסטורי מדויק – לפחות שתי דוגמאות עם שמות, מקומות ותאריכים	6	מלא: שתי דוגמאות ויותר, מדויקות ורלוונטיות (6) / חלקי: דוגמה אחת או דוגמאות כלליות (3) / לא: אין דוגמאות או שהן שגויות (0)
הסבר וניתוח – קישור בין הדוגמאות לטענה (השוואה, סיבתיות או הערכה לפי השאלה)	5	מלא: כל דוגמה מוסברת וקשורה לטענה; בשאלת השוואה – שני דמיונות ושני הבדלים; בשאלת הערכה – התייחסות לשני הצדדים (5) / חלקי: הסבר חלקי או צד אחד בלבד (2–3) / לא: תיאור בלי הסבר (0)
שימוש במושגים היסטוריים ובשפה בהירה	2	מלא: שימוש נכון בשלושה מושגים לפחות (כגון אמנציפציה, משכילים, נאורות) / חלקי: מושג אחד או שניים / לא: אין שימוש במושגים

לוודא:

- נוסח דברי קלרמון-טונר (דצמבר 1789) מובא כעיבוד חופשי ולא כציטוט מדויק.
- "המאסף": החברה שהוציאה אותו נוסדה ב-1782–1783, והגיליון הראשון יצא בתשרי תקמ"ד (סתיו 1783); יש המציינים 1784 – לוודא.
- כתב הסובלנות: ליהודי בוהמיה (אוקטובר 1781) וליהודי וינה ואוסטריה התחתית (ינואר 1782).
- פטנט וואט – 1769; המנוע המסחרי הראשון פעל ב-1776.
- האמנציפציה בגרמניה: חוק הקונפדרציה הצפון-גרמנית 1869, הורחב לקיסרות הגרמנית ב-1871.
- בריטניה 1858: ליונל דה רוטשילד היה היהודי הראשון שתפס את מקומו בפרלמנט.

עותק המבחן לתלמיד/ה

שם: _____ כיתה: _____ תאריך: _____

הוראות

- משך המבחן: 90 דקות. קראו כל שאלה עד הסוף לפני שאתם עונים.
- המבחן כולל שלושה חלקים. עליכם לענות על כל השאלות בחלקים א' וב', ועל כל השאלות בחלק ג' – למעט שאלת החיבור, שבה בוחרים נושא אחד מתוך שניים.
- בשאלות רב-ברירה הקיפו תשובה אחת בלבד.
- בשאלות פתוחות כתבו בשפה ברורה, בסדר הגיוני, והביאו דוגמאות היסטוריות מדויקות.
- מספר הנקודות מופיע ליד כל שאלה. סך הכול: 100 נקודות. בהצלחה!

⏱️ תכנון זמן מומלץ

שלב	דקות
חלק א' – ידע ומושגים (רב-ברירה, נכון/לא נכון, זיהוי מושגים)	25
חלק ב' – ציר זמן וניתוח מקור	20
חלק ג' – שאלות סיבה ותוצאה והסבר עם דוגמה	20
חלק ג' – שאלת חיבור (בחירה אחת מתוך שתיים)	20
בדיקה חוזרת של התשובות	5

חלק	נקודות	ניקוד שקיבלתי
חלק א' – ידע ומושגים	44	
חלק ב' – מיומנויות: ציר זמן וניתוח מקור	24	
חלק ג' – הבנה וכתיבה	32	
סה"כ	**100**	

חלק א' – ידע ומושגים

בחלק זה 26 שאלות קצרות על ארבעת הנושאים. ענו על כולן (44 נקודות).

שאלות רב-ברירה

24 נק'

הקיפו את התשובה הנכונה ביותר (2 נקודות לכל שאלה).

1. מה היה הרעיון המרכזי שעמד בבסיס תנועת הנאורות? 2

◯ א. שיש לקבל כל מסורת בלי לשאול שאלות

◯ ב. שהשכל האנושי מסוגל להבין את העולם ולשפר את החברה

◯ ג. שהמלך מקבל את סמכותו מן האל ולכן אין להגבילו

◯ ד. שרק אנשי הכנסייה רשאים לעסוק במדע

2. ההוגה מונטסקייה טען בספרו "רוח החוקים" (1748) כי כדי למנוע עריצות יש: 2

◯ א. להפריד בין הרשות המחוקקת, המבצעת והשופטת

◯ ב. לרכז את כל הסמכויות בידי שליט נאור אחד

◯ ג. לבטל את כל החוקים ולחזור למצב הטבעי

◯ ד. למסור את השלטון לידי הכנסייה

3. "עריצות נאורה" (אבסולוטיזם נאור) פירושה: 2

◯ א. שלטון העם באמצעות נציגים נבחרים

◯ ב. מהפכה עממית נגד המלך

◯ ג. שלטון של אנשי דת ברוח המסורת

◯ ד. שליט בעל סמכות מלאה שמנהיג רפורמות ברוח רעיונות הנאורות

4. באיזו מדינה העניקה האספה הלאומית שוויון זכויות מלא ליהודים כבר בשנים 1790–1791? 2

◯ א. אנגליה

◯ ב. רוסיה

◯ ג. צרפת

◯ ד. פרוסיה

5. מה הייתה מטרתו העיקרית של נפוליאון בכינוס "הסנהדרין הגדולה" בשנת 1807? 2

◯ א. להקים מדינה יהודית בארץ ישראל

◯ ב. לקבל אישור דתי לכך שהיהודים רואים בצרפת את מולדתם ונאמנים לחוקיה

◯ ג. לבטל את השוויון שקיבלו היהודים

◯ ד. לגרש את היהודים מצרפת

6. מה היה ה"תנאי" העיקרי שעמד מאחורי הענקת האמנציפציה ליהודים במדינות רבות? 2

◯ א. ויתור על האוטונומיה הקהילתית והשתלבות כאזרחים נאמנים במדינה

◯ ב. מעבר כל היהודים לדת הנוצרית

◯ ג. הגירה לארץ ישראל

◯ ד. תשלום מס מיוחד לשליט

7. באיזו מדינה החלה המהפכה התעשייתית, במחצית השנייה של המאה ה-18? 2

◯ א. צרפת

◯ ב. ארצות הברית

◯ ג. רוסיה

◯ ד. בריטניה

8. איזו המצאה נחשבת ל"מנוע" המרכזי של המהפכה התעשייתית, מפני שאפשרה להפעיל מכונות בכל מקום? 2

◯ א. המצפן

◯ ב. מכונת הדפוס

◯ ג. מנוע הקיטור המשופר של ג'יימס וואט

◯ ד. טחנת הרוח

9. מה הייתה אחת התוצאות החברתיות הבולטות של המהפכה התעשייתית? 2

◯ א. חזרה של רוב האוכלוסייה לעבודה בחקלאות

◯ ב. עיור מהיר והיווצרות מעמד הפועלים

◯ ג. ביטול מוחלט של עבודת ילדים כבר בתחילתה

◯ ד. היעלמות הערים הגדולות

10. מי נחשב ל"אבי תנועת ההשכלה" היהודית? 2

◯ א. משה מנדלסון

◯ ב. ג'יימס וואט

◯ ג. נפוליאון בונפרטה

◯ ד. ז'אן-ז'אק רוסו

11. מה הייתה מטרתו של תרגום התורה לגרמנית (באותיות עבריות) עם פירוש ה"ביאור"? 2

◯ א. להחליף את לימוד התורה בלימוד מדעים

◯ ב. לשכנע נוצרים להתגייר

◯ ג. לבטל את השפה העברית

◯ ד. ללמד יהודים גרמנית תקנית ולקרב אותם לתרבות הסביבה, תוך לימוד התורה

12. מדוע התנגדו רבנים ומנהיגי קהילות רבים לתנועת ההשכלה? 2

◯ א. הם רצו שהיהודים ילמדו רק מדעים

◯ ב. הם תמכו בביטול לימוד התלמוד

◯ ג. הם חששו שהלימודים הכלליים יובילו לעזיבת המסורת ולהתבוללות

◯ ד. הם דרשו להשתמש רק בשפה הגרמנית

נכון או לא נכון

12 נק'

סמנו נכון או לא נכון. אם המשפט אינו נכון – תקנו אותו (2 נקודות לכל משפט).

#	משפט	נכון / לא נכון	תיקון (אם לא נכון)
1	עמנואל קאנט הגדיר את הנאורות כ"יציאת האדם מן הקטנות שהוא אשם בה בעצמו", וקרא: "העזו לדעת!"	◯ נכון ◯ לא נכון	
2	ז'אן-ז'אק רוסו טען בספרו "האמנה החברתית" שהשלטון שייך לאל ולמלך בלבד.	◯ נכון ◯ לא נכון	
3	בגרמניה המאוחדת הושלמה האמנציפציה של היהודים בשנת 1871.	◯ נכון ◯ לא נכון	

4	ברוסיה הצארית קיבלו היהודים שוויון זכויות מלא כבר בתחילת המאה ה-19.	◯ נכון ◯ לא נכון	
5	קו הרכבת הראשון לנוסעים בין ליברפול למנצ'סטר נפתח בשנת 1830.	◯ נכון ◯ לא נכון	
6	נפתלי הרץ ויזל קרא בחיבורו "דברי שלום ואמת" (1782) להפסיק לגמרי את לימוד התורה.	◯ נכון ◯ לא נכון	

זיהוי מושגים

8 נק'

התאימו כל הגדרה למושג המתאים (נקודה לכל התאמה נכונה).

מושג	אות	הגדרה
1. זכויות טבעיות		א. ריכוז פועלים ומכונות במבנה אחד, עבודה לפי שעון וחלוקת עבודה בין שלבי הייצור.
2. האנציקלופדיה		ב. מפעל ספרותי צרפתי בעריכת דידרו ושותפיו, שריכז ידע מדעי ומעשי ברוח הביקורת והתבונה.
3. אמנציפציה		ג. זכויות שכל אדם נולד איתן – כמו הזכות לחיים, לחירות ולקניין – ואין שלטון רשאי לשלול אותן.
4. כתב הסובלנות		ד. מתן שוויון זכויות אזרחי ומשפטי לקבוצה שקודם לכן הופלתה – במיוחד ליהודים באירופה.
5. עיור		ה. צו שפרסם יוסף השני בשנים 1781–1782, שהקל על מצב היהודים בממלכתו אך דרש מהם שינויים בחינוך ובשפה.
6. שיטת המפעל		ו. מעבר המוני של אנשים מן הכפר אל העיר וגידול מהיר של הערים.
7. משכילים		ז. יהודים שדגלו בשילוב השכלה כללית ותרבות אירופית עם המורשת היהודית, ובחידוש השפה העברית.
8. המאסף		ח. כתב העת העברי הראשון של תנועת ההשכלה, שהחל לצאת בקניגסברג בשנים 1783–1784.

חלק ב' – מיומנויות: ציר זמן וניתוח מקור

בחלק זה תסדרו אירועים לפי סדר הזמן ותנתחו מקור היסטורי (24 נקודות).

ציר זמן

8 נק'

סדרו את שמונת האירועים לפי סדר התרחשותם, מן המוקדם למאוחר (נקודה לכל אירוע במקומו הנכון).

אירוע	מספר בסדר (1 = המוקדם)
נפתלי הרץ ויזל מפרסם את "דברי שלום ואמת"	
הכרזת העצמאות של ארצות הברית	
האספה הלאומית בצרפת מעניקה שוויון זכויות לכל יהודי צרפת	
פתיחת מסילת הרכבת ליברפול–מנצ'סטר	
מונטסקייה מפרסם את "רוח החוקים"	
ג'יימס וואט מקבל פטנט על שיפור מנוע הקיטור	
נפוליאון מכנס את "אספת הנכבדים" היהודית בפריז	
ג'ון לוק מפרסם את "שתי מסות על הממשל" ובהן רעיון הזכויות הטבעיות	

ניתוח מקור: "לתת להם הכול – כאזרחים"

16 נק'

קראו את המקור וענו על כל השאלות (4 נקודות לכל שאלה).

מקור מעובד לתרגול

על פי רעיונותיו של הרוזן סטניסלס דה קלרמון-טונר, בנאום באספה הלאומית בצרפת (1789)

נציג באספה הלאומית בצרפת, סוף 1789: "אומרים לנו שהיהודים הם עם נפרד, שיש להם שופטים וחוקים משלהם. אני משיב: אם הם רוצים להיות אומה בתוך אומה – אין לתת להם דבר. אבל אם הם רוצים להיות אזרחים – יש לתת להם הכול. כל יהודי, כאדם יחיד, זכאי לאותן זכויות שיש לכל אזרח: לבחור, להחזיק ברכוש, לעסוק בכל מקצוע. בתמורה, עליו להיות נאמן לחוקי המדינה בלבד, ולא לבתי דין נפרדים. לא ייתכן שבמדינה אחת יהיו אזרחים שאינם כפופים לאותו חוק. אם יסרבו לכך – יבחרו בעצמם לעמוד מחוץ לחברה."

13. על פי המקור, מה מציע הנואם לתת ליהודים, ומה הוא דורש מהם בתמורה? 4

14. הסבירו את הביטוי "אומה בתוך אומה" והסבירו מדוע הוא הטריד את תומכי השוויון בצרפת. 4

15. קשרו את המקור לרעיונות הנאורות. ציינו רעיון אחד של הנאורות שבא לידי ביטוי בדברי הנואם והסבירו. 4

16. האם לדעתכם ה"עסקה" שמציע הנואם הייתה הוגנת כלפי היהודים? נמקו את עמדתכם בעזרת המקור ובעזרת הידע שלכם. 4

חלק ג' – הבנה וכתיבה

בחלק זה תענו על ארבע שאלות קצרות ועל שאלת חיבור אחת לבחירתכם (32 נקודות).

סיבה ותוצאה

8 נק'

ענו על שתי השאלות (4 נקודות לכל שאלה).

17. הסבירו שתי סיבות לכך שהמהפכה התעשייתית פרצה דווקא בבריטניה. 4

18. כתב הסובלנות של יוסף השני (1781–1782) היה אחת הסיבות להתפתחות תנועת ההשכלה. הסבירו את הקשר בין השניים, וציינו תוצאה אחת של הקשר הזה. 4

הסבר עם דוגמה

8 נק'

ענו על שתי השאלות (4 נקודות לכל שאלה).

19. "הנאורות השפיעה על מהפכות פוליטיות של סוף המאה ה-18." הסבירו את הטענה והביאו דוגמה אחת. 4

20. הסבירו מהו "מעמד הפועלים" שנוצר בעקבות המהפכה התעשייתית, והביאו דוגמה לבעיה שעמה התמודדו הפועלים. 4

שאלת חיבור

16 נק'

בחרו אחת משתי השאלות וכתבו חיבור של 8–12 שורות לפחות: פתיחה עם טענה, הסבר, דוגמאות היסטוריות מדויקות וסיכום (16 נקודות).

בחרו שאלה אחת וענו עליה.

◯ **שאלה א (השוואה): השוו בין האמנציפציה לבין תנועת ההשכלה: הציגו שני קווי דמיון ושני הבדלים ביניהן.**

◯ **שאלה ב (הערכה): "האמנציפציה לא קיימה את כל מה שהבטיחה ליהודים." הביעו את עמדתכם לגבי הטענה ונמקו אותה בעזרת דוגמאות מן המאה ה-19.**

✂ **רגע אחרי המבחן:** השאלה שהכי הצלחתי בה: _____ · נושא שארצה לחזור עליו: _____